

Fotuhi, S., & Nematollah Fazeli (2019). The lived experience of the Nowdeshah's Frontiersmen of the Border Phenomenon. *Journal of Iranian Cultural Research*, 11(2), 133-152. doi: 10.22035/JICR.2019.394

Doi: <https://dx.doi.org/10.22035/jicr.2019.394>

URL: http://www.jicr.ir/article_394.html

2008-1847 / © The Authors. This is an open access article under the CC BY 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

The Lived Experience of the Nowdeshah's Frontiersmen of the Border Phenomenon

Sardar Fotuhi¹, Nematolla Fazeli²

Received: Jan. 14, 2019; Accepted: Av. 09, 2019

Extended Abstract

The present study phenomenologically examines and analyzes the lived experience of the Nowdeshah' borderline residences. Based on a thematic analysis, four dimensions of the lived experiences studied are identified consisting of the cultural, environmental, economic and political experiences. In the cultural and environmental experience, the border is considered as a limiting wall and a factor in the abandonment of human communication, where as the political dimension is considered as a liberating frontier. From the economic point of view, the situation is more complicated and there are three different perspectives which are commonplace to the border phenomenon. The first one believes that the border is "potentially life-limiting". In this perspective the border is a barrier to economic relations, although it is necessary and might be existed and accepted. This is due to that fact that without the border it is too difficult to live and survive. In the second view, the border is seen as "liberalization of the market." In this sense, the frontier makes the two countries' economies more interconnected, and there is a two-way exchange between them, which does not provide for foreign cities. In the third approach, the border is considered as "deprivation from the center". In this view the border is seen an obstacle to development, and even to the acquisition of amenities.

Keywords: frontiersman, deprivation, state, border, Nowdeshah

1. PhD Candidate of Cultural Policy, Iranian Institute for Social and Cultural Studies, Tehran, Iran (Corresponding Author).

✉ fotuhi@yahoo.com

2. Associate Professor of Institute of Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran.

✉ nfazeli@hotmail.com

INTRODUCTION

In traditional societies, the phenomenon of border is more linguistic, religious, and cultural, however in the modern age the border makes sense in the context of state. Until a decade ago, the border was seen as not important because of globalization and the post-modern standpoint; but now due to various reasons, such as insecurity, borders are taken serious and strengthened and controlled. In this situation, almost of those who live near the borders are controlled nearly to half of their space around (north, south, east or west). The lived experiences of these borderline residences are quite different from those people who are out near of borderlands. However, in previous studies, they have not attention to this aspect of research, and have considered pathological approach to the issue of the border and the Frontiersmen. The results indicate fertility, population growth, literacy, and life expectancy are an inappropriate situation.

PURPOSE

Iran's Kurdistan with Iraqi Kurdistan is very similar in terms of culture, religion, language and ethnicity, but it is the political boundary that has discarded the life world's people in this two territories. Based on this fact, the present research examines and analyzes the lived experience of the Nowdeshah' borderline residences from phenomenology approach. The purpose of the research is to answer the following questions: How does understanding the boundary in the minds of these Frontiersmen (Nowdeshah)? How is the mental life of the Frontiersmen (Nowdeshah) about the border?

METHODOLOGY

The paradigm of this research is "Constructionism". The research method to answer the main question is a "qualitative case study" based on a phenomenological approach that was conducted in the fall of 2017 and winter 2018. The research samples were selected on the basis of purposive sampling, and theoretical saturation achieved after choosing 43 Frontiersmen. To collect data I used depth interview, semi-structured interview, and conversational style.

RESULT

Based on a thematic analysis, four dimensions of the lived experiences studied are identified consisting of the cultural, environmental, economic and political experiences .In the cultural and environmental experience, the border is considered as a limiting wall and a factor in the abandonment of human communication, where as the political dimension is considered as a liberating frontier. From the economic point of view, the situation is more complicated and there are three different perspectives which are commonplace to the border phenomenon. The first

one believes that the border is "potentially life-limiting". In this perspective the border is a barrier to economic relations, although it is necessary and might be existed and accepted. This is due to that fact that without the border it is too difficult to live and survive. In the second view, the border is seen as "liberalization of the market." In this sense, the frontier makes the two countries' economies more interconnected, and there is a two-way exchange between them, which does not provide for foreign cities. In the third approach, the border is considered as "deprivation from the center". In this view the border is seen an obstacle to development, and even to the acquisition of amenities.

CONCLUSION

Borders are a place to stay, seeing, meeting and Revenue. On the borderline (where it is marked with barbed wire or mined or drawing lines) is the most stressful moment in which to stay in danger. Under the guidance of Stonequist (1937), Frontiersmen have dialectical experiences. They have a They have a feeling of being in the country and not feeling in the country, feelings of restriction and feeling of freedom, feeling deprived and feeling of progress, They live in two social systems, in two cultures or in two communities, but none of them have a complete sense of emotional, cultural or social affiliation. They are familiar strangers who, despite being familiar with and belonging to their country, have a kind of alienation and indifference to the country.

NOVELTY

So far, the border has been seen as a pathology phenomenon for different classes of the population, which, from the perspective of the people, the borders represent the cultural, economic, technological, and environmental poverty. According to the government's approach, the border is the center of insecurity and smuggling. These subjectivities in outside the borderlands are imposed on the Frontiersmen.

The innovative aspect of the research is its dialectical and phenomenological approach to the border. It means that firstly, it focuses on the border from lived experiences of the Frontiersmen; second, the paper focuses on both the damages and the capacities of the borderlands.

The scientific application of the research is avoid one-dimensional of subject and try to problematize the various aspects of the border. In this regard, this research is an attempt to rethink the common sense about the frontier and frontiersmen. Also, it tries to inform people and state to other aspects and approaches.

Iranian Cultural Research

Abstract

BIBLIOGRAPHY

- Acheampong, G. (2013). Fortress Ghana? Exploring marginality and enterprising behavior among migrants in Kumasi Zongos. *Journal of Economics & Sustainable Development*, 4(3), 108-117.
- Aghababai, H. (2010). Arzeš-e marzbāni: Joghrafiyā va amniyat dar Eslām va Jomhuri-ye Eslāmi-ye Iran [Borderline values: Geography and security in Islam and the Islamic Republic of Iran]. *The Journal of Criminal Law Doctrines*, 5(13), 83-106.
- Ahmadi, Sh. (2017). Barresi-ye naqš-e ta'āvoniā-ye marznešinān dar towse'e-ye šahrhā-ye marzi (Motāle'e-ye mowredi: Šahr-e marzi-ye Sardasht) [Investigating the role of border community cooperatives in development of border cities (Case study: Sardasht)]. *Journal of Frontier Science and Technology*, 8(2), 31-64.
- Alamdar, E., Zarghani, S. H., & Azami, H. (2015). Tahlil-e naqš-e bāzārčehā-ye marzi dar gostareš-e amniyat-e manāteq-e marzi (Nemune-ye mowredi: Bāzārče-ye marzi-ye Mahirood šahrestān-e Sarbisheh South Khorasan) [Analysis of the role of border markets in expanding the security of borderlands (Case study: Mahirood border market, Sarbisheh city of South Khorasan)]. *Journal of Police Geography Studies*, 2(8), 25-50.
- Amin Saremi, N., Mohammadi Athar, A. R., & Talebi, R. (2016). Hamgerāi-ye qowmi – mazhabi-ye marznešinān va naqš-e ān dar amniyat-e pāydār-e marz-e Iran va Pakistan [Ethnic-religious convergence of the border residents and its role in the sustainable security of the Iran -Pakistan border]. *Journal of Frontier Science and Technology*, 7(17), 121-143.
- Askari, E., Askari, M. (2017). Hāšiyenešini va āsibhā-ye ejtemā'i (Motāle'e-ye mowredi: Šahr-e Ilam) [Marginalization and social harms (Case study: Ilam city)]. *Journal of Geographical New Studies, Architecture and Urbanis*, 1(4), 49-70.
- De Certeau, M. (2012). *The practice of everyday life*. Berkley: University of California Press.
- Denzin, N., & Lincoln, Y. (2011). *The Sage handbook of qualitative research*. London: Sage.
- Doosti Irani, F., & Parsaboroujeni, A. (2017). Ta'sir-e naqš-e hāšiyenešini bar bezehkāri-ye javānān-e šahr-e Ahvaz [Impact of marginalization on juvenile delinquency in Ahvaz city]. *Avvalin Hamāyeš-e Beynalmelali-ye Feqh va Hoquq, Vekālat va Olum-e Ejtemā'i* [1st International Conference on Law and Jurisprudence, Attorney and Social Sciences], Hamedan, Iran.
- Ebrahimi, P. (1989). *Padidāršenāsi* [Phenomenology]. Tehran, Iran: Dabir.
- Ebrahimzadeh, I., Mousavi, M. N., & Kazemizad, Sh. (2012). Tahlil-e fazāi-ye nābarābarihā-ye mantaqei miyān-e manāteq-e marzi va markazi-ye Iran [Spatial analysis of regional disparities between the central and border areas of Iran]. *Journal of Geopolitics*, 8(1), 214-235.

- Ghezel Sofla, M. T., & Habibi Raziabad, A. (2017). Ta'sir-e jahānišodan bar xās-gerāyeshā-ye qowmi dar Middle East [The impact of globalization on ethnic orientations in the Middle East]. *Journal of Politics*, 46(4), 979-994. doi: 10.22059/jpq.2016.59936
- Gol Mohammadi, A. (2002). *Jahānišodan va farhang-e hoviyat* [Globalization and cultural identity]. Tehran, Iran: Ney.
- Iman, M. T. (2009). *Mabāni-ye paradigmī-ye ravešhā-ye kammi va keyfi-ye tahqiq dar olum-e ensāni* [Paradigm principles of quantitative and qualitative research methods in the human sciences]. Qom: Research Institute of Hawzah and University.
- Kohnpeoshi, S. H., & Anabestani, A. A. (2012). Barresi-ye rābete-ye beyn-e fāsele az marz va mizān-e darāmad va ešteghāl dar qāčāq-e kālā (Motāle'e-ye mowredi baxš-e Khav va Mirabad - Marivan) [Evaluating the relationship between distance from the border and amount of income and employment from smuggling (Case study: Villages of Khav and Myrabad district, Marivan county)]. *Journal of Urban and Regional Studies*, 4(15), 1-20.
- Mir Heydar, D. (2012). *Mabāni-ye joghرافیā-ye siyāsi* [Principles of political geography]. Tehran, Iran: Samt.
- Mohajerin, R. (2008). *Ta'sir-e hāšiyenešini bar mizān-e bezehkāri dar kalānšahrhā* [The effectiveness of informal settlement to the criminality if rate in the megalopolis]. Tehran, Iran: Jangal.
- Mohseni Tabrizi, A. R., Nayebpoor, M., & Farid Mehr, R. (2008). Avāmel-e mo'asser bar qāčāq-e aslahe va mašrubāt-e alkoli az marz-e Piranshahr [Factors affecting the smuggling of weapons and alcoholic beverages from the border of Piranshahr]. *Journal of Police Management Studies Quarterly*, 3(2), 181-191.
- Mojtahedzadeh, P. (2001). *Persian Gulf Kešvarhā va marzhā* [Persian Gulf: Countries and borders]. Tehran, Iran: Ataei.
- Park, R. (1928). Human migration and the marginal man. *American Journal of Sociology*, 33(6), 881-893.
- Pashalou, A., Zohdi Goharpour, M., Delshadzi, J., & Pashalou, A. (2014). Barresi-ye tatbiqi-ye āsar-e bāzārčehā-ye marzi dar towse'e-ye navāhi-ye marzi (Bāzārčehā-ye marzi-ye Razi va Sarv) [A comparative study of the effects of border markets on the development of border areas (Razi and Sarv border markets)]. *Journal of Frontier Science and Technology*, 9(9), 91-120.
- Pick, B., & Butler, W. (1990). Socioeconomic inequality the U.S. - Mexico borderland: Modernization and buffering. *Frontie North*, 2(3), 31-62.

Iranian Cultural Research

Abstract

- Razavi, M., Gheitasi, H. R., Khoshfar, Gh. R., & Vatani, A. (2015). Vākāvi-ye ertebāt-e beyn-e moteghayerhā-ye jam'iyatšenāxti bā mizān-e ehsās-e amniyat-e ejtemā'i dar beyn-e marznešinān-e ostān-e Golestan [Analysis of the relationship between demographic variables and the degree of social security feeling among the border residents of Golestan province]. *Journal of Frontier Science and Technology*, 9(14), 137-175.
- Roknoddin Eftekhari, A., Papoli Yazdi, M. H., & Abdi, E. (2008). Arzyābi-ye asarāt-e eqtesādi-ye bāzārčehā-ye marzi bāztābhā-ye towse'e-ye manāteq-e marzi; Motāle'e-ye mowredi: Bāzārče-ye marzi-ye Sheikh Saleh šahrestān-e Salas Babajani ostān-e Kermanshah [An analysis of economic impacts of border markets on development of border areas case study: Sheikh Saleh border market, Salas Babajani township, Kermanshah province]. *Journal of Geopolitics*, 4(12), 82-109.
- Simmel, G. (1950). *The sociology of Georg Simmel*. K.H. Wolff, (Ed.), Glencoe: The Free Press.
- Simmel, G. (1989). Virāne [The ruin] (Y. Abazari, Trans.). *Journal of Social Sciences Letter*, 1(3), 59-65.
- Stonequist, E. (1937). *The marginal man*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Taghvaei, M., Varesi, H. R., & Shaykh Baygloo, R. (2012). Tahlil-e nābarābarihā-ye towse'e-ye nāhiyei dar Iran [Analysis of regional development inequalities in Iran]. *Journal of Human Geography Research Quarterly*, 43(4), 153-168.
- Walter, D., Monika, M. V., & Veider, F. (2003). Coping with marginality: To stay or to go. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29(5), 797-817. doi: 10.1080/1369183032000149578
- Zarghani, S. H. (2007). *Moqaddamei bar šenāxt-e marzhā-ye beynalmelali* [An introduction to international border acquaintance]. Tehran, Iran: Samt.
- Ziary, K., Eshghabadi, F., & Fathi, H. (2010). Čālešhā-ye geopolitici-ye towse'e-ye nāmotevāzen-e navāhi-ye Iran dar maqta'-e zamāni-ye 1996-2006 [Geopolitical challenges of unequal development of regions in Iran 1996-2006]. *Journal of Geopolitics*, 6(17), 181-207.
- Zokae, M. S., & Noori, A. (2016). Zendegi dar manāteq-e marzi: Motāle'e-ye padidāršenāxti-ye marznešinān-e šahr-e Nowsud [Living in the borderlands: A phenomenological study of Nowsud city borderers]. *Journal of Cultural Community Studies*, 6(4), 105-129.

تجربه‌های زیسته مرزنشینان شهر نودشه از پدیده مرز

سردار فتوحی^۱، نعمت‌الله فاضلی^۲

دریافت: ۱۳۹۷/۱۰/۲۴؛ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۱/۲۰

چکیده

در جوامع سنتی، مرزها بیشتر مبتنی بر ویژگی‌های زبانی، مذهبی، و فرهنگی بودند، ولی در عصر مدرن، مرز در چارچوب دولت معنادار است. در واقع، تا یک دهه پیش، رویکردهای جهانی شدن و دوره پسمرزی مطرح می‌شد، ولی امروزه به دلایل مختلف، از جمله ناامنی، مرزها بیش از پیش مستحکم شده‌اند و نظارت و کنترل بیشتری بر آنان اعمال می‌شود. در این شرایط، تقریباً نیمی از محیط پیرامون کسانی که در نزدیکی مرز زندگی می‌کنند، تحت این نظارت و کنترل قرار می‌گیرد؛ از این رو، به نظر می‌رسد که تجربه‌های این افراد از مرز، با کسانی که در مرکز نقاط غیر مرزی ساکن هستند، متفاوت است، زیرا این افراد، از هر چهار جهت، فاقد نظارت و کنترل هستند. پژوهش حاضر، در راستای درک بهتر این موضوع، با استفاده از روش پدیدارشناسی، تجربه‌های زیسته مردم شهر نودشه را (به‌عنوان نمونه موردی) بررسی کرده است. در این راستا، برپایه روش تحلیل تماتیک، چهار بُعد نگرش فرهنگی، زیست‌محیطی، اقتصادی، و سیاسی در مورد مرز، شناسایی شد. در رویکرد فرهنگی و محیطی، مرز به‌عنوان دیوار محدودکننده و عامل سلب ارتباط انسانی قلمداد شده است، ولی از بُعد سیاسی، مرز، رهایی‌بخش تلقی می‌شود. از بعد اقتصادی، وضعیت پیچیده‌تر است و سه دیدگاه متفاوت به پدیده مرز، مطرح است. براساس دیدگاه نخست، مرز، «محدودکننده حیات‌بخش» است، در این معنا، مرز، مانعی در برابر روابط اقتصادی است، ولی این موانع، بیش از نبود آن برای گذران زندگی، اهمیت دارد. در دیدگاه دوم، مرز، «آزادی‌بخش بازار» است، در این معنا، مرز، عامل پیوند دست‌کم - اقتصاد دو کشور با هم است و مبادله دوسویه بین آنان رواج می‌یابد که این ظرفیت، برای شهرهای غیر مرزی فراهم نیست. در رویکرد سوم، مرز، عاملی برای «محرومیت از مرکز» تلقی می‌شود که بر این اساس، مرز به‌عنوان مانعی در برابر توسعه و پیشرفت و حتی دریافت امکانات رفاهی به‌شمار می‌آید.

کلیدواژه‌ها: رهایی‌بخش، محرومیت، مرزنشینی

۱. دانشجوی دکتری سیاست‌گذاری فرهنگی، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

fotohis@yahoo.com ✉

۲. دانشیار انسان‌شناسی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران.

nfazeli@hotmail.com ✉

۱. مقدمه

جهان از اوایل دهه ۱۹۷۰ به تدریج وارد عصر نوینی شده است که در این عصر، زندگی بشر با اصطلاحات و نظریه‌های جدیدی مانند جهانی شدن، دهکده جهانی، عصر ارتباطات، عصر جهان‌وطنی، و جهان‌پسامرزی توصیف و تبیین می‌شود. در واقع، آنچه در این دوره بیش‌ازپیش مورد توجه بود، روابط بین‌المللی و کم‌رنگ شدن مرزهای ملی بود. این کم‌رنگ شدن، به دلیل فناوری‌های جدید ارتباطی و اطلاعاتی فرامرزی‌ای بود که محدودیت‌های مکانی را از بین برده‌اند. در هر نقطه‌ای از جهان که اتفاقی رخ می‌داد، سایر نقاط از آن باخبر می‌شدند. تولید فناوری، منحصر به چارچوب مرزی نبود و به‌زودی وارد سایر کشورها شد. این وضعیت موجب پیوند مردم، سازمان‌ها، و گروه‌ها در نقاط مختلف جهان با یکدیگر شد. همچنین، افزایش این‌گونه تعاملات، سبب شد که حوزه‌های محلی و جهانی (در حیطه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، و سیاسی) در هم ادغام شوند، تاجایی که شاهد شکل‌گیری جهان بدون مرز باشیم؛ جهانی که مهم‌ترین ویژگی مردم آن، زیستن در فضای بدون مرز است (گل‌محمدی، ۱۳۸۱، ۹۰)، اما این جریان، زودگذر بود یا می‌توان گفت، تنها یک بُعد از توصیف وضعیت جهانی بود. استقلال بسیاری از قومیت‌ها و گروه‌ها برای ایجاد یک مرز جدید را می‌توان نوعی تقابل با رویکرد جهان‌پسامرزی و جهان‌وطنی دانست (فلسفلی و حبیبی رضی‌آباد، ۱۳۹۵، ۹۹۵). همچنین، با ظهور و تقویت جریان‌های مذهبی‌ای مانند القاعده، طالبان، و داعش، مرزهای ملی در هم شکسته شد و این امر، تقویت، استحکام، کنترل، و نظارت دوباره بر مرزها را در پی داشت. کنترل بر مرزها بیشتر شد؛ به‌گونه‌ای که حتی کنترل و نظارت، به اروپا رسید. به‌حدی که انگلستان از اتحادیه اروپا خارج شد.

امروزه مرزنشینان بیش از سایر مردم تحت تأثیر وضعیت مرزها هستند. هر تغییری در روابط بین‌الملل، خواه مبتنی بر تساهل و مدارا و خواه مبتنی بر سرکشی و تهاجم (به‌ویژه کشور خود یا کشورهای همسایه) بر زندگی روزمره و زیست‌جهان آن‌ها تأثیر می‌گذارد. همچنین، اتخاذ هرگونه تصمیم سیاسی و اقتصادی در کشور خود، بر مرزنشینان بیش از مرکز‌نشینان تأثیرگذار است. مرز، جایی است که در مرکز نیست، بلکه حاشیه است. مرزنشینان از مرکز دور هستند، اما در مقایسه با مرکز‌نشینان، به مرکز کشور دیگری نزدیک‌تر هستند. تقریباً نیمی

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۳۴

دوره ۱۲، شماره ۲
تابستان ۱۳۹۸
پیاپی ۴۶

از محیط پیرامون کسانی که در نزدیکی مرز زندگی می‌کنند، به‌وسیله خط مرزی، کنترل می‌شود؛ بنابراین، به‌نظر می‌رسد که تجربه این افراد از مرز، با کسانی که در نقاط غیر مرزی زندگی می‌کنند، متفاوت باشد، زیرا مرکز نشینان، از هر چهار جهت، فاقد نظارت و کنترل هستند. با وجود این، در پژوهش‌های پیشین به این جنبه پژوهش، توجه نشده است و تنها با نگاه آسیب‌شناسانه به پدیده مرز و مرزنشینی پرداخته‌اند که نتایج به‌دست آمده از این پژوهش‌ها، بیانگر این است که میزان زادوولد، رشد جمعیت، سواد، هزینه سرانه، و امید به زندگی، وضعیت نامناسبی دارند (ذکایی و نوری، ۱۳۹۴؛ ابراهیم‌زاده، موسوی، و کاظمی‌زاد، ۱۳۹۱؛ تقوایی، وارثی، و شیخ بیگلر، ۱۳۹۰؛ زیاری، عشق‌آبادی، و فتاحی، ۱۳۸۹).

مرزها، سبب انفکاک سیاسی می‌شوند، ولی ممکن است انفکاک فرهنگی، مذهبی، و اقتصادی را در پی نداشته باشند؛ به‌ویژه مرز کشورهای خاورمیانه که مبنای ایجاد آن‌ها کاملاً سیاسی بوده است و پایه قومیتی، زبانی، فرهنگی، و مذهبی ندارند؛ برای مثال، می‌توان به مرز کردستان ایران با کردستان عراق اشاره کرد. ساکنان این دو منطقه، به‌لحاظ فرهنگی، مذهبی، زبانی، و قومی، کاملاً مشابه هستند و این مرز سیاسی است که زیست‌جهان آن‌ها را از یکدیگر جدا کرده است. براین اساس، به‌نظر می‌رسد که بررسی و پاسخ‌گویی به پرسش‌های زیر جالب توجه باشد:

- ۱) مرز در ذهنیت مرزنشینان مورد مطالعه (نودشه) چگونه فهم می‌شود؟
- ۲) حیات ذهنی^۱ مرزنشینان (نودشه) در مورد مرز چگونه است؟

۲. ادبیات پژوهش

به‌طور کلی، مرز، خط قراردادی یا فرضی تمایز بخش اشیاء یا ذهنیت‌ها از یکدیگر است؛ به‌عنوان مثال می‌توان به مرز بین مرگ و زندگی، مرز ایالت‌ها، مرز کشورها، و مرز رشته‌های تحصیلی اشاره کرد. در جغرافیای سیاسی، مرز به خط فرضی و قراردادی‌ای گفته می‌شود که براساس آن، محدوده یک واحد سیاسی (کشور) در روی زمین و اسناد مرزی مشخص می‌شود (میرحیدر، ۱۳۹۱، ۱۶۶). به خطوط قراردادی‌ای که جولانگاه یک دولت را مشخص می‌کنند و

موجب تشخیص و جدایی یک واحد متشکل سیاسی یا کشور از واحدهای مجاور می‌شوند، مرز می‌گویند (مجتهدزاده، ۱۳۸۰، ۳۱). به تمام اشخاصی که در عمق نوار مرزی، سکونت دائمی دارند، مرزنشین گفته می‌شود، که در این میان، کارکنان نظامی، انتظامی، و ساکنان شهرهای بزرگ، از این موضوع مستثنا هستند (زرقانی، ۱۳۸۶، ۳۸). از دیدگاه اچمپونگ^۱ (۲۰۱۳، ۱۰۹)، مرزنشینی، موقعیتی سیاسی، اقتصادی، یا فرهنگی - اجتماعی است که با مرکز، ناسازگار است و در درجه پایینی از سلسله مراتب کشوری جای می‌گیرد.

بر مبنای مطالعات پیشین، مرز (با وجود اینکه در طول یکی دو سال اخیر، انگلستان برای اعمال اقتدار بیشتر بر قلمرو مرزی اش از اتحادیه اروپا جدا شد) در کشورهای اروپایی و آمریکایی به صورت مسئله مطرح نشده است؛ بنابراین، اروپا و آمریکا که رویکردهای نظری از این کشورها برآمده‌اند، نظریه منسجم و قابل‌پذیرشی در مورد مرزنشینان و مرزهای ملی ندارند، زیرا همان‌گونه که اشاره شد، مرز، چندان مانع یا تسهیلگر روابط نیست. این دو مرکز نظریه‌پردازی (اروپا و آمریکا) به دلیل مسئله مند بودن مرزنشینی، از پرداختن به نظریه مرز، ابا داشته‌اند.

امریکا به صورت ایالتی اداره می‌شود و به این معنا، مرز ایالات آن، نه همانند مرز کشورهای آسیایی، بلکه مانند مرزهای استانی ایران است و همان‌گونه که مشخص است، مرزنشینی در مرزهای استانی کشور به عنوان یک مسئله مطرح نمی‌شود. افزون‌براین، بسیاری از مرزهای این کشور، دریایی است، یا مرز آن با کشورهایی مانند کانادا، با کمترین محدودیت مرزی اداره می‌شود و حتی نوعی امتیاز است.

تصویر شماره (۱). مرز کانادا و آمریکا

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۳۶

دوره ۱۲، شماره ۲
تابستان ۱۳۹۸
پیاپی ۴۶

1. Acheampong

در اروپا نیز مرزها اهمیت زیادی ندارند. تشکیل اتحادیه اروپا در سال ۱۹۵۷ و توسعه بیشتر آن در سال‌های بعد، مرز و مرزنشینی را از رونق انداخته است. در فاصله بین این مرزها، مین، دیوار، سیم خاردار، و موانع جدی دیگر وجود ندارد و در بسیاری از موارد، شهرهایی در دو سوی مرز کشورها قرار گرفته‌اند، یا به عبارت روشن‌تر، خط مرزی در داخل شهرها قرار گرفته است.

تصویر شماره (۲). مقایسه مرز بلژیک و هلند (سمت راست) با مرز ایران و عراق (سمت چپ)

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۳۷

تجربه‌های زیسته
مرزنشینان شهر نودشه...

با توجه به آنچه مطرح شد، نظریه‌ای که تجربه واقعی مرزنشینان را به تصویر بکشد، یافت نمی‌شود، اما مرزنشینان آسیایی، به‌ویژه در منطقه خاورمیانه، همواره از دو جنبه با حاشیه‌نشینان همسان هستند؛ نخست به‌لحاظ جغرافیایی، از مرکز و هرآنچه در مرکز اتفاق می‌افتد، به‌دور هستند. دوم به‌لحاظ محرومیت، همواره مانند حاشیه‌نشینان، فاقد امکانات هستند؛ همیشه امکانات از مرکز شروع می‌شود و گاهی، تا زمانی که به مرزنشینان یا حاشیه‌نشینان برسد، مدت‌ها طول می‌کشد. از این لحاظ، نظریه‌های حاشیه‌نشینی، گویای حقیقت‌های مرزنشینی هستند. زیستن در حاشیه (حاشیه‌نشینی) در مقایسه با دیگران، به‌ویژه گروه‌ها و طبقات مرکزی تعریف می‌شود که توسط گروه‌های مرکزی یا نزدیک به مرکز، از ایفای نقش مؤثر در نظام اجتماعی، محروم شده‌اند و در حاشیه متن و غالباً به‌گونه‌ای منفعل یا نیمه‌فعال زندگی می‌کنند. این گروه‌ها در سطح پایین سلسله‌مراتب اجتماعی جای می‌گیرند و از پیگیری منافع خود، ناتوان یا در مورد آن‌ها ناآگاه هستند (عسکری و عسکری، ۱۳۹۶، ۶۹؛ مهاجرین، ۱۳۸۷) و حتی با برچسب‌های منفی، طرد و از مرکز، دورتر می‌شوند (دوستی ایرانی و پارسابروجنی، ۱۳۹۶، ۱۲).

در زمینه مرزنشینی یا حاشیه‌نشینی، دیدگاه‌های متنوعی وجود دارد. جورج زیمل^۱ در مقاله‌ای با عنوان «مهاجرت‌های انسانی و انسان حاشیه‌نشین»، به بررسی مفهوم مرزنشینی و حاشیه‌نشینی پرداخته است: «انسان حاشیه‌نشین، شخصیتی است که در نتیجه برخورد دو نظام فرهنگی متفاوت و احیاناً متخاصم ظهور می‌کند. چنین موجود دورگه‌ای، به هر دو نظام فرهنگی، احساس وابستگی و تعلق دارد، درعین حال، خود را به‌طور کامل، به هیچ‌یک از آن‌ها متعلق و متمایل نمی‌داند» (زیمل، ۱۹۵۰، ۴۱۳).

رابرت پارک^۲ بر این نظر است که حاشیه‌نشین در موقعیتی شبیه به برزخ قرار دارد که فرد را از نظر اجتماعی و فرهنگی به حالت تعلیق درمی‌آورد. پارک معتقد است که تجربه چنین شرایط بحرانی‌ای موجب ایجاد شخصیت متمایزی برای فرد می‌شود. معمولاً چنین افرادی، حالت کناره‌گیری و گنجی دارند و نمی‌توانند در متن جامعه با عزمی راسخ به فعالیت‌های خویش ادامه دهند. مرزنشین از متن جامعه کناره‌گیری می‌کند و با مرکز، بیگانه می‌شود. پارک افزون‌بر ویژگی‌های منفی مرزنشینی، به ویژگی‌های مثبت آن نیز می‌پردازد. به نظر او، مرزنشین به درجه‌ای از آزادی و وارستگی می‌رسد که قادر است خود را از حاشیه دنیای اطراف، بی‌طرفانه و بدون هیچ‌گونه حب و بغضی نظاره کند، یعنی افق ذهنی و دید او به دلیل عدم تعصب و وابستگی سرزمینی، گسترده و بی‌طرفانه می‌شود. به عبارت دیگر، او انسانی جهان‌وطن می‌شود و خود را از آنچه رنگ تعلق می‌پذیرد، آزاد می‌یابد (پارک، ۱۹۲۸، ۸۸۱).

استونکوویست^۳، شاگرد رابرت پارک، پس از او مفاهیم حاشیه‌نشین و مرزنشینی را گسترش داد. او انسان مرزنشین را شخصیتی می‌داند که در دو نظام اجتماعی، دو فرهنگ، یا در دو جامعه زندگی می‌کند، ولی به هیچ‌کدام، احساس پیوستگی کامل عاطفی، فرهنگی، یا عضویت اجتماعی ندارد. به نظر او، مرزنشین، آشنای بیگانه‌ای است که درعین آشنایی، نوعی بیگانگی و بی‌تفاوتی به محیط اطراف خویش و جریاناتی که در آن رخ می‌دهد، از خود نشان می‌دهد (استونکوویست، ۱۹۳۷، ۲-۳).

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۳۸

دوره ۱۲، شماره ۲
تابستان ۱۳۹۸
پیاپی ۴۶

1. Georg Simmel
2. Robert Ezra Park
3. Stonequist

در رویکرد دوسر تویی^۱ (۲۰۱۲)، مرزنشین به گونه‌ای خلاقانه، از مرز به عنوان یک ابزار آن‌گونه که خود می‌خواهد - استفاده می‌کند. مرزنشین، همواره از قدرتی که در اختیار دارد (مرز)، به شکلی خاص و به عنوان ابزاری برای مقاومت در برابر قدرت مرکزی و رهایی از آن استفاده می‌کند.

۳. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های داخلی فراوانی درباره مرز و مرزنشینان انجام شده‌اند که بیشتر آن‌ها حول سه محور، قابل دسته‌بندی هستند:

در نخستین محور، مباحث مرز و مرزنشینی به عنوان «مورد مطالعه»، «جامعه آماری»، یا «جامعه مورد مطالعه» بررسی شده‌اند. در این پژوهش‌ها، همان بحث‌ها و شاخص‌های مربوط به سایر استان‌های غیرمرزی سنجش شده‌اند. این پژوهش‌ها به وضعیت امنیت اجتماعی مرزنشینان (رضوی، قیطاسی، خوش‌فر، و وطنی، ۱۳۹۴)، همگرایی قومی و مذهبی مرزنشینان (امین صارمی، محمدی اطهر، و طالبی، ۱۳۹۵)، و متغیرهای دیگر اجتماعی و اقتصادی پرداخته‌اند که از آنجاکه موضوع آن‌ها با پژوهش حاضر مرتبط نیست، از طرح آن‌ها خودداری می‌کنیم.

در دومین محور، به مشکلات و مسائل اجتماعی و اقتصادی مرزنشینان توجه شده است. این پژوهش‌ها به منظور بهبود وضعیت مرزنشینان، به بررسی عواملی مانند بازارچه‌های مرزی (پاشالو، زهدی گهرپور، دلشادزاد، و پاشالو، ۱۳۹۳؛ علمدار، زرقانی و اعظمی، ۱۳۹۳؛ رکن‌الدین افتخاری، پاپلی یزدی، و عبدی، ۱۳۸۷) و تعاونی‌های مرزنشینان (احمدی، ۱۳۹۶) توجه داشته‌اند.

در سومین محور، گویی مرز، با قاچاق، خطر، و ناامنی هم‌معنا و هم‌نشین شده است. این دسته از پژوهش‌ها به بررسی قاچاق‌های مرزی (محسنی تبریزی، نایب‌پور، و فریدمهر، ۱۳۸۷؛ کهنه‌پوشی و عنابستانی، ۱۳۹۱)، و امنیت مرزی (آقابابایی، ۱۳۸۹) پرداخته‌اند.

اما پژوهش‌های خارجی، غالباً در سه محور یادشده قرار نمی‌گیرند. بیشتر این پژوهش‌ها، مرز را مبتنی بر رویکرد مطالعات فرهنگی و رویکرد پدیدارشناسی مطالعه کرده‌اند که در آن به

1. De Certeau

برساخت نابرابری (پیک و باتلر^۱، ۱۹۹۰)، و پناهندگی (والتر، مونیکا، و ویدر^۲، ۲۰۰۳) توجه شده است.

به طور کلی، آنچه در پژوهش‌های پیشین نادیده گرفته شده است، ذهنیت و تجربه خود مرزنشینان از مرزنشینی است. البته ذکایی و نوری (۱۳۹۴) پژوهشی را در این مورد، با عنوان «زندگی در مناطق مرزی: مطالعه پدیدارشناختی مرزنشینان شهر نوسود» انجام داده‌اند. نتایج پژوهش یادشده نشان می‌دهد که زندگی مرزنشینی، همراه با دلهره، عدم کنترل بر اوضاع و احساس سردرگمی، و احساس فراموش‌شدگی است که مرزنشینان به این سبب، روابطی را بین خود و دیگران شکل می‌دهند. همچنین، مرزها هویت قومی آن‌ها را بازنمایی می‌کنند. در واقع، پژوهش ذکایی و نوری (۱۳۹۴) از این لحاظ با پژوهش حاضر متفاوت است که زندگی مرزنشینان را به تصویر می‌کشد، ولی فهم و معانی خود مرزنشینان از پدیده مرز یا زندگی مرزی را نادیده می‌گیرد.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۴۰

دوره ۱۲، شماره ۲
تابستان ۱۳۹۸
پیاپی ۴۶

۳. روش‌شناسی پژوهش

تمام روش‌ها بر مبنای خاصی بنا شده‌اند. این مبنایی که از آن‌ها با واژه‌های گوناگونی مانند پارادایم و سنت یاد شده است، رهیافت کلی روش و جهان‌بینی نظری آن در مورد واقعیت موردبررسی را نشان می‌دهند (ایمان، ۱۳۸۸، ۱۴۵). با توجه به پرسش اصلی مطرح‌شده در بخش‌های پیشین، می‌توان رویکرد روش‌شناختی این پژوهش را «برساخت‌گرایانه^۳» دانست. در پارادایم برساخت‌گرایی، سعی بر این است که زندگی اجتماعی، بدون پیش‌فرض‌های اثبات‌گرایانه، به صورت نظری و تفسیری توضیح داده شود (دنزین لینکلن^۴، ۲۰۱۱، ۱۲). همچنین، روش یا راهبرد تحقیق برای پاسخ‌گویی به پرسش اصلی پژوهش، «مطالعه موردی کیفی^۵» مبتنی بر رویکرد پدیدارشناسانه است که در پاییز و زمستان سال ۱۳۹۶ انجام شده است.

1. Pick and Butler
2. Walter, Monika and Veider
3. constructionism
4. Denzin and Lincoln
5. qualitative case study

نمونه پژوهش، براساس روش نمونه‌گیری هدفمند^۱ انتخاب شد و تا اشباع داده‌ها، یعنی زمانی که موضوعات جدیدی به دست نیامد، ادامه یافت. براین اساس، در پژوهش حاضر، به منظور کسب داده‌های مورد نیاز، از مصاحبه عمیق و نیمه ساختاریافته با ۴۳ نفر، به شیوه گفت‌وگوی دوطرفه^۲ مبتنی بر زبان گردی^۳ بهره گرفته شد. مدت مصاحبه‌ها بین ۴۰ تا ۹۰ دقیقه متغیر بود؛ دقیقه‌های نخست، با گفت‌وگوی روزمره شروع می‌شد و پس از ایجاد فضای صمیمانه و محیط مطلوب و دریافت رضایت آگاهانه، مصاحبه‌ها با طرح یک پرسش محوری و گسترده، یعنی «تجربه خود را در مورد این نقطه مرزی بیان کنید؛ از این لحاظ که این مرزها، چه مزایا و معایب اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، و فرهنگی ای برای شما داشته‌اند؟» آغاز شد. در صورت وجود ابهام در پاسخ‌ها یا پاسخ‌های ناقص و کوتاه، برای واضح‌تر شدن گفته‌های شرکت‌کننده، پرسش‌های بیشتری پرسیده می‌شد. معیارهای انتخاب مصاحبه‌شونده‌ها، حداقل ۱۵ سال سن، ۵ سال ساکن در شهر نودشه یا روستاهای اطراف آن، و همچنین، شرط رضایت داشتن برای شرکت در پژوهش و توانایی بازگویی تجربه‌ها بود. معیار خروج از پژوهش، عدم تمایل به ادامه فرایند پژوهش بود. گفتنی است که شرکت‌کنندگان در طول پژوهش اجازه خروج از فرایند پژوهش را داشتند. مصاحبه‌ها چندین مرتبه گوش داده شد و متن آن به صورت کلمه‌به‌کلمه نوشته شد. برای تحلیل داده‌ها، روش کلایزی^۴ به کار رفته است. این روش، شامل ۷ مرحله است. (۱) خواندن دقیق تمام توصیف‌ها و یافته‌های مهم شرکت‌کنندگان؛ (۲) استخراج عبارت‌های مهم و جمله‌های مرتبط با پدیده؛ (۳) مفهوم‌بخشی به جمله‌های مهم استخراج‌شده؛ (۴) مرتب‌سازی توصیف‌های شرکت‌کنندگان و مفاهیم مشترک در دسته‌های خاص؛ (۵) تبدیل تمام عقاید استنتاج‌شده به توصیف‌های جامع و کامل؛ (۶) تبدیل توصیف‌های کامل پدیده به یک توصیف واقعی خلاصه و مختصر؛ (۷) معتبرسازی نهایی.

1. purposive sampling

2. conversational style

۳. پژوهشگر، خود گرد زبان است و به چندین دلیل، مصاحبه با زبان گردی انجام شده است: اولاً بیشتر مردم این مناطق کم‌سواد هستند و غالباً با زبان فارسی آشنایی ندارند، ثانیاً پژوهشگر غیرگرد را از کارکنان دولت تلقی می‌کنند و حاضر به همکاری نمی‌شوند، و ثالثاً حتی در صورت همکاری با زبان فارسی، سعی می‌کردند محتاطانه از تجربه‌ها و ذهنیت‌های خود بگویند. محقق سعی کرده است با زبان بومی، رضایت آن‌ها را جلب کرده و وارد مصاحبه شود.

4. colaizzi

گفتنی است که در معتبرسازی نهایی، از ملاک‌های اعتبار^۱، و قابلیت اطمینان^۲ استفاده شد. برای بررسی اعتبار، اطلاعات هر مصاحبه پس از تحلیل، در اختیار شرکت‌کنندگان قرار گرفت و اصلاحات لازم براساس نظرات آن‌ها، اعمال شد، البته با توجه به اینکه تعداد زیادی از آن‌ها، بی‌سواد یا دارای تحصیلات کم بوده‌اند، پژوهشگر سعی کرده است متن پرسش‌ها را با زبان‌گردی برای آنان بخواند. برای قابلیت اطمینان، یافته‌ها شامل کدگذاری باز، کدگذاری محوری، و کدگذاری گزینشی در پژوهش از طریق نظرات استادان رشته‌های علوم اجتماعی، مورد بررسی، مشورت، و اصلاح قرار گرفت.

۴. ویژگی جمعیت مورد مطالعه

همان‌گونه که گفته شد، نمونه‌گیری این پژوهش، از نوع نمونه‌گیری هدفمند است، زیرا در تحقیق پدیدارشناسی از راهبرد نمونه‌گیری هدفمند یا معیارمحور برای گزینش نمونه‌ها و واحدهای مورد نظر (تجربه‌های زیسته) استفاده می‌شود. سعی شده است از همه گروه‌های سنی ۱۵ سال به بالا، مصاحبه‌شونده انتخاب شود و تنها به تجربه مردانه، کم‌سوادان، و مشاغل کولبری و قاچاقچی اکتفا نشود؛ بنابراین، مصاحبه‌شونده‌ها از همه گروه‌های سنی، جنسی، شغلی، و تحصیلی، انتخاب شده‌اند (جدول شماره ۱). البته به‌طور هم‌زمان، شیوه گلوله‌برفی نیز به کار رفت و از افراد خواسته شد تا افراد دیگری را که شرایط مصاحبه پژوهش را دارا هستند، به پژوهشگران معرفی کنند.

جدول شماره (۱). توصیف ویژگی‌های مصاحبه‌شوندگان

شماره	جنسیت	سن	شغل	تحصیلات
۱	مرد	۴۲	مغازه‌دار	ابتدایی
۲	مرد	۲۵	قاچاقچی ^۳	دیپلم
۳	زن	۳۵	خیاط	راهنمایی
۴	مرد	۳۶	قاچاقچی	ابتدایی

1. credibility

2. dependability

۳. گفتنی است، در این پژوهش بین قاچاقچی و کولبر تفاوت قائل شده‌ایم. کولبر، فردی است که بارهای قاچاقی را بر دوش و شانه خود حمل می‌کند، ولی قاچاقچی، فردی است که از طریق کولبران، ماشین، یا حیوانات اهلی (اسب، خر، و...) بارهای قاچاق را جابه‌جا می‌کند.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۴۲

دوره ۱۲، شماره ۲

تابستان ۱۳۹۸

پیاپی ۴۶

شماره	جنسیت	سن	شغل	تحصیلات
۵	مرد	۵۴	کولبر	بی‌سواد
۶	مرد	۶۲	باغ‌دار	بی‌سواد
۷	زن	۲۴	کارمند	کارشناسی
۸	زن	۵۳	کولبر	بی‌سواد
۹	مرد	۷۵	دامدار	بی‌سواد
۱۰	مرد	۳۷	قاچاقچی	دیپلم
۱۱	مرد	۳۰	کولبر	ابتدایی
۱۲	مرد	۲۶	مغازه‌دار	دیپلم
۱۳	زن	۶۲	خانه‌دار	بی‌سواد
۱۴	مرد	۴۳	بازار آزاد	ابتدایی
۱۵	مرد	۲۱	دانشجو	دانشجو کارشناسی
۱۶	مرد	۳۶	کارمند	لیسانس
۱۷	زن	۴۲	خانه‌دار	راهنمایی
۱۸	مرد	۵۰	دامدار	ابتدایی
۱۹	مرد	۳۷	بازار آزاد	دبیرستان
۲۰	مرد	۳۵	بازار آزاد	ابتدایی
۲۱	زن	۴۶	خانه‌دار	بی‌سواد
۲۲	مرد	۲۲	بازار آزاد	ابتدایی
۲۳	مرد	۴۰	قاچاقچی	راهنمایی
۲۴	مرد	۳۳	کولبر	ابتدایی
۲۵	مرد	۵۴	دبیر	کارشناسی
۲۶	مرد	۵۵	بازار آزاد	ابتدایی
۲۷	مرد	۳۷	کولبر	بی‌سواد
۲۸	زن	۳۹	مغازه‌دار	ابتدایی
۲۹	مرد	۴۵	کولبر	راهنمایی
۳۰	زن	۲۸	خانه‌دار	ابتدایی
۳۱	مرد	۲۶	باغ‌دار	دبیرستان
۳۲	مرد	۲۳	بازار آزاد	ابتدایی
۳۳	مرد	۱۶	دانش آموز	دبیرستان
۳۴	مرد	۶۰	بازار آزاد	ابتدایی
۳۵	مرد	۳۲	دانشجو	دانشجوی دکتری
۳۶	مرد	۴۸	قاچاقچی	بی‌سواد
۳۷	زن	۴۲	مغازه‌دار	راهنمایی
۳۸	مرد	۲۸	دامدار	ابتدایی
۳۹	مرد	۳۰	بازار آزاد	دبیرستان
۴۰	مرد	۶۴	قاچاقچی	بی‌سواد
۴۱	زن	۵۲	خانه‌دار	بی‌سواد
۴۲	مرد	۳۴	کولبر	دیپلم
۴۳	زن	۵۶	خانه‌دار	بی‌سواد
-	-	-	-	-

۵. یافته‌های پژوهش

روش پژوهش پدیدارشناسانه، به دنبال توصیف پدیده‌ای است که در آگاهی ما ظاهر می‌شود، یعنی توصیفی نه تنها بر اساس ذهنیت عقل‌گرایانه و نه بر اساس محسوسات علوم تجربی است، بلکه توصیفی است که از طریق معنابخشی ارادی پدیدارها، در آگاهی و فهم ما به دست خواهد آمد. این آگاهی و فهم به صورت بلافصل و از طریق تقلیل پدیدارشناسی و نیز از طریق دریافت جوهره و ماهیت پدیدارها انجام‌پذیر است. به این ترتیب، پدیدارشناسی در توصیف، نه بر عینیت محسوس پدیده و نه بر ذهنیت صرف محقق، بلکه بر عینیت آگاهی دریافت‌شده از طریق ماهیت پدیده توسط محقق اتکا می‌کند و از این طریق، راه‌حلی عملی در جدال مستمر بین عینیت و ذهنیت می‌گشاید (ابراهیمی، ۱۳۶۸). به این ترتیب، ما در توصیف پدیده مرز بر اساس گفته‌های پاسخ‌گویان، عینیت محسوس پدیده را کنار گذاشته‌ایم و از پاسخ‌گو خواسته‌ایم که بر اساس تجربیات خود در نواحی مرزی سخن بگویند، ذهنیت فردی خود را کنار گذاشته‌ایم و سراپا گوش شده‌ایم. در نهایت، به روش کلایزی، ۴ مقوله اصلی و ۶ مقوله فرعی را استخراج کرده‌ایم که بیانگر تجربه مرزنشینان از مرز است که در جدول شماره (۲) خلاصه شده است و در ادامه هر یک از مقوله‌ها به تفصیل بیان می‌شود.

جدول شماره (۲). مقوله‌های اصلی و فرعی استخراج‌شده از تجربه زیسته بازگوشده توسط مصاحبه‌شوندگان

مقوله‌های اصلی	مقوله‌های فرعی
تجربه‌های فرهنگی	سلب ارتباط انسانی
تجربه‌های زیست‌محیطی	دیوار محدودکننده
تجربه‌های اقتصادی	محدودکننده حیات‌بخش، آزادی‌بخش بازار، محرومیت از مرکز
تجربه‌های سیاسی	رهایی‌بخش

۵-۱. تجربه‌های فرهنگی

کردستان ایران با کردستان عراق هم‌مرز است و بسیاری از مردم نودشده - به سبب همسانی و تشابه قومیتی، زبانی، فرهنگی، و مذهبی - با مردم کردستان عراق، ارتباط سببی و نسبی دارند. مرزنشینان، این مرزها را محدودکننده روابط فامیلی خود دانسته‌اند. مرز به آن‌ها می‌گوید که این ارتباط، ارتباط با «خودی» نیست، بلکه ارتباط با «دیگری» است، ولی این مرزنشینان

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۴۴

دوره ۱۲، شماره ۲
تابستان ۱۳۹۸
پیاپی ۴۶

سعی می‌کنند در برابر این تلقی مرزی که محدودکننده است، مقاومت کنند. این مقاومت در قالب‌های مختلفی مانند عبور بدون مجوز و غیرقانونی رخ می‌دهد؛ به‌گونه‌ای که مصاحبه‌شونده شماره (۳۶) می‌گوید: «خیلی از فامیل‌ها و خویشاوندان ما در آن طرف مرز هستند، ولی از طریق راه‌های قاچاق به آن‌ها سر می‌زنیم. اگر با پاسپورت برویم، هزینه برایمان دارد و محدودیت دارد، ولی ما از طریق قاچاقی می‌رویم».

به‌رغم ویژگی‌های مشترک زیادی که مردم کردستان ایران با ساکنان کردستان عراق دارند، همواره رفتارها، لهجه‌ها، و محصولات مصرفی، به ایرانی و عراقی تقسیم می‌شود و همچنین، آنان پذیرفته‌اند که مرزها، عامل کاهش روابط آنان شده‌اند؛ به‌گونه‌ای که مصاحبه‌شونده شماره (۱۳) می‌گوید: «یکی از دخترام مریوان ازدواج کرده است، ولی یکی دیگشون حلبچه (شهر مرزی عراق) است، هرچند حلبچه نزدیک‌تر است، ولی به‌خاطر این مرز کمتر می‌بینم، مرزها هزار خطر و اما و اگر دارند».

درواقع، تجربه‌های فرهنگی مشترک، مرزهای جنسیتی، تحصیلی، شغلی، و سایر مرزها را برمی‌دارد و همهٔ مرزنشینان را در قالب تجربه‌های مشترک، گرد هم می‌آورد.

۲-۵. تجربه‌های زیست‌محیطی

به‌لحاظ محیطی، مرزنشینان، مرز را یک دیوار محدودکننده می‌پندارند. آنان به‌وضوح در سخنان خود بیان می‌کردند که مرز یک یا دو طرف آن‌ها را مسدود کرده است و تنها می‌توانند به‌سمت شرق حرکت کنند و سمت غربشان با هشدار و موانع همراه است. مصاحبه‌شونده شماره (۱۸) در این مورد می‌گوید: «زمین‌های اینجا برای دامداری خیلی کمه، خودتان هم می‌دانید آن طرف مرز (اشاره به قسمت غربی) که مرز است و این طرف هم که یا کوهه یا امکاناتی نداره». یا به‌عبارتی از ۳۶۰ درجه فضای محیطی، تنها در ۱۸۰ درجه قادر به حرکت هستند. در جغرافیای آن‌ها، ۴ جهت اصلی (شمال، جنوب، شرق، و غرب) وجود ندارد و زیستن در محیط مرزی، ذهنیت آنان را به دو گونه عراق و ایران تقسیم می‌کند.

۳-۵. تجربه‌های اقتصادی

به‌لحاظ تجربه‌های اقتصادی، این مرزها خود، به مرز جدیدی بین زنان و مردان تبدیل می‌شوند. زنان، با توجه به اینکه معمولاً خانه‌دار یا کارمند اداری هستند، تجربه‌های اقتصادی

متفاوتی با مرکز نشینان ندارند. آن‌ها از بُعد اقتصادی، تجربه‌های متفاوتی با مردان دارند؛ گویی از این لحاظ، تنها مردان، مرزنشین هستند، باوجود این، تجربه‌های جداگانه بین زنان و مردان، به تجربه‌های متفاوت مرزنشینان (مردان) پرداخته می‌شود که از یک سو، محرومیت و محدودیت، و از سوی دیگر، آزادی بخش و بهبوددهنده بوده است.

۱-۳-۵. محدودکننده حیات بخش

درواقع، در تجربه مرزنشینی، مرز، «محدودکننده حیات بخش» به‌شمار می‌آید؛ به این معنا که مرز به‌عنوان یک مانع یا محدودکننده، بیش از نبود این محدودیت، برای گذران زندگی، اهمیت دارد. به‌گونه‌ای که مصاحبه‌شونده شماره (۵) می‌گوید: «با وجود اینکه مرزها کنترل می‌شود، ولی ما از این طریق نان درمی‌آوریم»؛ یا مصاحبه‌شونده شماره (۱۰) می‌گوید: «اگر مرزها کاملاً باز بودند که کاسبی خوبی برای ما نداشت».

درواقع، شکستن آنچه محدودیت و مانع است، شور و شغف و همچنین، سود اقتصادی در پی دارد؛ نوعی مقاومت در برابر قدرت است و هرچه قدرت، بیشتر مهارکننده و محدودیت‌ساز باشد، این مقاومت، با ارزش‌تر (از بُعد منزلتی و اقتصادی) به‌شمار می‌آید، یعنی با وجود اینکه مرزشکنی در دیدگاه رسمی، نوعی جرم محسوب می‌شود، ولی برای مرزنشینان، جرم تلقی نمی‌شود، بلکه آن را برای گذران زندگی روزمره خود، لازم و ضروری می‌دانند.

۲-۳-۵. آزادی بخش بازار

براساس یک تجربه دیگر، مرز، «آزادی بخش بازار» است. براین اساس، مصاحبه‌شونده شماره (۲) می‌گوید: «از طریق این مرز، ما کالاها و محصولات خارجی را وارد می‌کنیم و کالاها و محصولات ایرانی را وارد عراق می‌کنیم». همچنین، مصاحبه‌شونده شماره (۳۵) که دانشجوی دکترا است می‌گوید: «اینجا راحت‌تر از شهرهای دیگر - غیر مرزی - به کالاهای خارجی دسترسی وجود دارد و کالاهای داخلی هم به راحتی در دسترس هست؛ هرچند اینجا منطقه آزاد تجاری نیست، ولی از طریق رسمی و قاچاق، مانند منطقه آزاد است».

بنابراین، تجربه آزادی بخشی نیز در مرزها وجود دارد؛ مرزها همان‌گونه که محدودکننده هستند، دسترسی به محصولات را نیز بیشتر می‌کنند. به عبارت روشن‌تر، با اینکه مرزها، مانعی برای دسترسی به بازار کشور همسایه هستند، ولی کالاهای این کشور نیز بیشتر از مرکز نشینان در

دسترس آن‌ها است. همچنین، مرزنشینان افزون بر دسترسی راحت‌تر به کالاهای خارجی، به کالاهای داخلی نیز دسترسی دارند؛ هرچند میزان دسترسی به آن، کمتر از مرکز نشینان است. به‌طور کلی، مرزنشینان، به کالاهای و محصولات خارجی و داخلی دسترسی دارند. در مناطق مرزی، محصولات خارجی، بیشتر از مرکز، ولی محصولات داخلی، کمتر از مناطق مرکزی است؛ بنابراین، مرزها، زندگی اقتصادی را دو گونه یا چند گونه می‌کنند و کسانی که در مرزها ساکن نیستند، به یک نوع و گونه محدود می‌شوند.

۳-۵. محرومیت از مرکز

در رویکرد سوم، مرز، «محرومیت از مرکز» به‌شمار می‌آید. براساس این رویکرد، دوری از مرکز، خود نوعی محرومیت است. مرز، مانعی در برابر توسعه و پیشرفت و حتی دریافت امکانات رفاهی است. دوری از مرکز سبب می‌شود که افراد، قادر به سرمایه‌گذاری نباشند، زیرا سرمایه‌ها در مرکز متمرکز هستند. مصاحبه‌شونده شماره (۱۶) در این مورد می‌گوید: «اینجا هیچ کارخانه و امکاناتی ندارد، کسی اینجا سرمایه‌گذاری نمی‌کند، چون می‌گویند، منطقه ناامن می‌باشد». همچنین، دوری از مرکز، به این معناست که پس از همه شهرها، گاز، برق، تلفن، و... می‌رسد، زیرا تصور می‌شود که امکانات مازاد مرکز است که روانه مرزها می‌شود. مصاحبه‌شونده شماره (۱۵) که دانشجو است می‌گوید: «مرزهای اینجا از امکانات محروم هستند، الان شما شهرای تهران و تبریز و غیره بروید، می‌دونید که همه امکانات در این شهرها (شهرهای غیرمرزی) است که اگر آن‌ها نیازی نداشتند، به فکر مرزها می‌افتند».

نکته قابل توجه این است که معمولاً قشر تحصیل‌کرده (دانشجویان و کارمندان) یا کسانی که تحصیلات بالایی دیپلم داشته‌اند، از بُعد اقتصادی بر این رویکرد تأکید داشته‌اند، یعنی مرز را به‌مثابه «محرومیت از مرکز» به‌شمار می‌آورند.

۴-۳-۵. تجربه‌های سیاسی

مرزنشینان نودشه، در انتخابات ریاست جمهوری، شورای شهر و روستا، و مجلس شورای اسلامی نیز شرکت می‌کنند و خود را ایرانی می‌دانند، اما ایرانی‌ای که با ایرانیان مرکز، متفاوت است؛ ایرانی در نظر آنان بیشتر به‌مثابه سرباز و درجه‌دار نظامی تجسم می‌شود که تنها منع‌کننده و محدودکننده است؛ ایرانی‌ای که بیشتر با ترس و وحشت هم‌نشین است و با

بودجه‌ها، امکانات، و مهربانی‌ها نیست؛ حکومت به همان شکل سنتی فهم می‌شود که تنها منبع قدرت و اعمال سلطه است. درواقع، مرزها، راهی برای فرار از اعمال قدرت و سلطه و رهایی از چنگال قدرت هستند؛ بنابراین، مرزها از دیدگاه آن‌ها، مقاومتی در برابر قدرت و حاکمیت به‌شمار می‌آیند و از این لحاظ، نیروبخش و رهایی‌بخش هستند؛ به‌گونه‌ای که مصاحبه‌شونده شماره (۴۲) می‌گوید: «روزی ده‌ها نفر را می‌بینم که از مرز به‌خاطر ترس از دستگیری خارج می‌شوند».

۶. بحث و نتیجه‌گیری

مرزنشینی، به‌معنای قرار گرفتن در حاشیه است. مرزنشینی، همان موقعیت پرتی است که پرتگاه یک کشور محسوب شده و نزدیک به پرتگاه کشور همسایه است. مرزنشین با وجود آنکه در یک پرتگاه قرار دارد با پرتگاه دیگر (مرزنشینی کشور همسایه) در ارتباط است، گویی در دو پرتگاه زندگی می‌کند. این پرتگاه‌ها، موقعیتی را برمی‌سازند که تنها جنبه منفی ندارد، بلکه جمعیت خاصی را فرامی‌خواند. همان‌گونه که زمیل (۱۳۶۸) در مقاله «ویرانه»، از مرزها به‌عنوان انتقام بشر از طبیعت یاد می‌کند، مرزها بین یک فرهنگ، مذهب، زبان، و قوم مشترک، شکاف ایجاد می‌کنند.

درواقع، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که خود مرزها مقصد نیستند، بلکه گذر از مرزها، هدف است. مرزها، گروهایی از مردم (مانند کولبران و قاچاقچی‌ها) را به هم وصل می‌کنند و گروهی را از هم جدا می‌کنند؛ آشناهایی را می‌یابند و آشنازدایی نیز می‌کنند. چه‌بسا کسانی از طریق مرزها و به‌دلیل مرزنشینی با هم آشنا شده‌اند و دوستی برقرار کرده‌اند، و چه‌بسیار کسانی که از این طریق (دوستی و آشنایی) فامیل سببی شده‌اند. مرزها، بدن‌هایی را به هم نزدیک و بدن‌هایی را از هم جدا می‌کنند؛ چنان‌که مادری می‌گفت، دخترش با یک کُرد حلبچه‌ای ازدواج کرده است که به‌واسطه مرزها، از غربیه به آشنا تبدیل شده بودند. در اینجا است که بدن‌ها به هم نزدیک می‌شوند، اما آنجا که مادر می‌گوید، مرز به مانعی برای دیدن دخترش تبدیل شده است، درمی‌یابیم که مرز، بدن‌های نزدیک را از هم دور می‌کند.

مرزها به‌لحاظ تجربه‌های فرهنگی، مرزهای جنسیتی، تحصیلی، شغلی، و سایر مرزها را

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۴۸

دوره ۱۲، شماره ۲
تابستان ۱۳۹۸
پیاپی ۴۶

برمی‌دارند و همهٔ مرزنشینان را پیرامون این تجربه‌ها، گرد هم می‌آورند. در این بُعد، مرز به‌عنوان دیوار محدودکننده و عامل سلب ارتباط انسانی به‌شمار آمده است که همسو با یافته‌های پژوهش امین صارمی، محمدی اطهر، و طالبی (۱۳۹۵) است، ولی از بُعد تجربه‌های اقتصادی، این مرزها نیز مرز دیگری را در بین زنان و مردان ایجاد می‌کنند. تجربه اقتصادی زنان مرزنشین، شبیه تجربه اقتصادی غیرمرزنشینان است و از این لحاظ، تفاوتی با مرکز‌نشینان ندارند. آن‌ها از بُعد اقتصادی، تجربه‌های متفاوتی با مردان دارند؛ گویی تفاوت در این جنبه، تنها به مردان مرزنشین مربوط می‌شود و مردان از این بُعد، دارای سه نوع تجربه متفاوت بوده‌اند. براساس تجربهٔ نخست، مرز، «محدودکنندهٔ حیات‌بخش» است؛ به این معنا که با وجود اینکه مرز، مانعی در برابر روابط اقتصادی است، ولی این مانع، بیش از نبود آن، برای گذران زندگی اهمیت دارد. در دیدگاه دوم، مرز، «آزادی‌بخش بازار» است؛ به این معنا که مرز، باعث می‌شود دست‌کم اقتصاد دو کشور به هم پیوند بخورد و مبادلهٔ دوسویه بین آن‌ها رواج یابد که این ظرفیت، برای شهرهای غیرمرزی فراهم نیست. در رویکرد سوم، مرز، عامل «محرومیت از مرکز» به‌شمار می‌آید. براساس این رویکرد، می‌توان با یافته‌های پژوهش ذکایی و نوری (۱۳۹۴) همراه بود که مرز، مانعی در برابر توسعه و پیشرفت و حتی دریافت امکانات رفاهی است. درنهایت، به‌لحاظ محیطی، مرز، محدودکننده و مانع‌ساز، ولی از بُعد سیاسی همسو با دوسرتو (۲۰۱۲) - رهایی‌بخش به‌شمار می‌آید.

بنابراین، مرزها مکانی برای ماندن، دیدن، قرار گذاشتن، و درآمدزایی هستند. روی نقطهٔ مرزی (جایی که با سیم خاردار یا مین‌گذاری یا با خط‌کشی مشخص شده است)، اضطراب‌آورترین مکان است که ماندن در آن، خطرناک است. براساس نظر استونکوویست (۱۹۳۷)، مرزنشینان، تجربه‌های دیالکتیکی دارند. آن‌ها دارای احساس بودن در کشور و احساس نبودن در کشور، احساس ممانعت و محدودیت و احساس آزادی، احساس محرومیت و احساس پیشرفت، و... هستند. آن‌ها در دو نظام اجتماعی، در دو فرهنگ، یا در دو جامعه زندگی می‌کنند، ولی در مورد هیچ‌یک از آن‌ها به احساس کامل پیوستگی عاطفی، فرهنگی، یا عضویت اجتماعی نمی‌رسند. آن‌ها آشنایان غریبه‌ای هستند که ضمن داشتن احساس آشنایی و وابستگی به کشور خود، نوعی بیگانگی و بی‌تفاوتی به کشور دارند.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی؛ موسوی، میرنجف؛ و کاظمی‌زاد، شمس‌اله (۱۳۹۱). تحلیل فضایی نابرابری‌های منطقه‌ای میان مناطق مرزی و مرکزی ایران. فصلنامه ژئوپلیتیک، ۸(۱)، ۲۳۵-۲۱۴.
- ابراهیمی، پریچهر (۱۳۶۸). پدیدارشناسی. تهران: نشر دبیر.
- احمدی، شیرکو (۱۳۹۶). بررسی نقش تعاونی‌های مرزنشینان در توسعه شهرهای مرزی (مطالعه موردی: شهر مرزی سردشت). مجله علوم و فنون مرزی، ۸(۲)، ۶۴-۳۱.
- آقابابایی، حسین (۱۳۸۹). ارزش مرزبانی: جغرافیا و امنیت در اسلام و جمهوری اسلامی ایران. مجله آموزه‌های حقوق کیفری، ۵(۱۳)، ۸۳-۱۰۶.
- امین‌صارمی، نوزر؛ محمدی‌اطهر، علیرضا؛ و طالبی، رضا (۱۳۹۵). همگرایی قومی-مذهبی مرزنشینان و نقش آن در امنیت پایدار مرز ایران و پاکستان. مجله علوم و فنون مرزی، ۷(۱۷)، ۱۴۳-۱۲۱.
- ایمان، محمدتقی (۱۳۸۸). مبانی پارادایمی روش‌های کمی و کیفی تحقیق در علوم انسانی. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- پاشالو، احد؛ زهدی‌گهرپور، محمد؛ دلشادزاد، جلیل؛ و پاشالو، احمد (۱۳۹۳). بررسی تطبیقی آثار بازارچه‌های مرزی در توسعه نواحی مرزی (بازارچه‌های مرزی رازی و سرو). مجله علوم و فنون مرزی، ۹(۹)، ۹۱-۱۲۰.
- تقوایی، مسعود؛ وارثی، حمیدرضا؛ و شیخ‌بیگللو، رعنا (۱۳۹۰). تحلیل نابرابری‌های توسعه ناحیه‌ای در ایران. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۳(۴)، ۱۶۸-۱۵۳.
- دوستی‌ایرانی، فاطمه؛ و پارسابروجنی، اقدس (۱۳۹۶). تاثیر نقش حاشیه‌نشینی بر بزهکاری جوانان شهر اهواز. اولین همایش بین‌المللی فقه و حقوق، وکالت و علوم اجتماعی، دبیرخانه دایمی کنفرانس، همدان، ایران.
- ذکایی، محمدسعید؛ و نوری، آرام (۱۳۹۴). زندگی در مناطق مرزی: مطالعه پدیدارشناختی مرزنشینان شهر نوسود. جامعه‌پژوهی فرهنگی، ۶(۴)، ۱۲۹-۱۰۵.
- رضوی، محمد؛ قیطاسی، حسن‌رضا؛ خوش‌فر، غلامرضا؛ و وطنی، علی (۱۳۹۴). واکاوی ارتباط بین متغیرهای جمعیت‌شناختی با میزان احساس امنیت اجتماعی در بین مرزنشینان استان گلستان. مجله علوم و فنون مرزی، ۹(۱۴)، ۱۳۷-۱۷۵.
- رکن‌الدین‌افتخاری، عبدالرضا؛ پاپلی‌یزدی، محمدحسین؛ و عبدی، عرفان (۱۳۸۷). ارزیابی اثرات اقتصادی بازارچه‌های مرزی بازتاب‌های توسعه مناطق مرزی: مطالعه موردی: بازارچه مرزی شیخ صالح شهرستان ثلاث باباجانی استان کرمانشاه. مجله ژئوپلیتیک، ۴(۱۲)، ۸۲-۱۰۹.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۵۰

دوره ۱۲، شماره ۲
تابستان ۱۳۹۸
پیاپی ۴۶

- زرقانی، سیدهادی (۱۳۸۶). مقدمه‌ای بر شناخت مرزهای بین‌المللی. تهران: انتشارات سمت.
- زیاری، کرامت‌الله؛ عشق‌آبادی، فرشید؛ و فتحی، حمید (۱۳۸۹). چالش‌های ژئوپلیتیکی توسعه نامتوازن نواحی ایران در مقطع زمانی ۱۳۷۵-۱۳۸۵. فصلنامه ژئوپلیتیک، ۶(۱۷)، ۲۰۷-۱۸۱.
- زیمل، گتورگ (۱۳۶۸). ویرانه (مترجم: یوسف اباذری). نامه علوم اجتماعی، ۱(۳)، ۶۵-۵۹.
- عسکری، احسان؛ و عسکری، مریم (۱۳۹۶). حاشیه‌نشینی و آسیب‌های اجتماعی (مطالعه موردی: شهر ایلام). مجله پژوهش‌های نوین علوم جغرافیایی، معماری و شهرسازی، ۱(۴)، ۷۰-۴۹.
- علمدار، اسماعیل؛ زرقانی، سیدهادی؛ و اعظمی، هادی (۱۳۹۳). تحلیل نقش بازارچه‌های مرزی در گسترش امنیت مناطق مرزی (نمونه موردی: بازارچه مرزی ماهیرود شهرستان سریشه خراسان جنوبی). مجله پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، ۲(۸)، ۵۰-۲۵.
- قرلسفلی، محمدتقی؛ و حبیبی‌رضی‌آباد، اکبر (۱۳۹۵). تأثیر جهانی شدن بر خاص‌گرایی‌های قومی در خاورمیانه. فصلنامه سیاست، ۴۶(۴)، ۹۹۴-۹۷۹. doi: 10.22059/jpq.2016.59936
- کهنه‌پوشی، سیدهادی؛ و عنابستانی، علی‌اکبر (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین فاصله از مرز و میزان درآمد و اشتغال در قاچاق کالا (مطالعه موردی بخش خاو و میرآباد-مریوان). مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ۴(۱۵)، ۲۰-۱.
- گل‌محمدی، احمد (۱۳۸۱). جهانی شدن و فرهنگ هویت. تهران: نشر نی.
- مجتهدزاده، پیروز (۱۳۸۰). خلیج فارس کشورها و مرزها. تهران: نشر عطانی.
- محسنی‌تبریزی، علیرضا؛ نایب‌پور، محمد؛ و فریدمهر، رحیم (۱۳۸۷). عوامل موثر بر قاچاق اسلحه و مشروبات الکلی از مرز پیرانشهر. مجله مطالعات مدیریت انتظامی، ۳(۲)، ۱۹۱-۱۸۱.
- مهاجرین، رضا (۱۳۸۷). تأثیر حاشیه‌نشینی بر میزان بزهکاری در کلان‌شهرها. تهران: انتشارات جنگل.
- میرحیدر، دره (۱۳۹۱). مبانی جغرافیای سیاسی. تهران: انتشارات سمت.
- Acheampong, G. (2013). Fortress Ghana? Exploring marginality and enterprising behavior among migrants in Kumasi Zongos. *Journal of Economics & Sustainable Development*, 4(3), 108-117.
- De Certeau, M. (2012). *The practice of everyday life*. Berkley: University of California Press.
- Denzin, N., & Lincoln, Y. (2011). *The Sage handbook of qualitative research*. London: Sage.
- Park, R. (1928). Human migration and the marginal man. *American Journal of Sociology*, 33(6), 881-893.

- Pick, B., & Butler, W. (1990). Socioeconomic inequality the U.S.-Mexico borderland: Modernization and buffering. *Frontie North*, 2(3), 31-62.
- Simmel, G. (1950). *The sociology of Georg Simmel*. K.H. Wolff, (Ed.), Glencoe: The Free Press.
- Stonequist, E. (1937). *The marginal man*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Walter, D., Monika, M. V., & Veider, F. (2003). Coping with marginality: To stay or to go. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29(5), 797-817. doi: 10.1080/1369183032000149578

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۵۲

دوره ۱۲، شماره ۲
تابستان ۱۳۹۸
پیاپی ۴۶